Inga DRUŢĂ

CONSIDERAŢII PRIVIND MIŞCAREA LEXICULUI ACTUAL

În secolul al XIX-lea majoritatea împrumuturilor erau de origine franceză; în ultimele decenii se observă o influenţă tot mai mare a limbii engleze, iar unii cercetători (cf. Florica Dimitrescu, 1980, 5; *idem,* 1995; Irina Preda, 1992, 590) susţin că astăzi se constată o preferinţă netă pentru formaţiile interne sau, în orice caz, pentru termenii analizabili.

Cu peste o jumătate de veac în urmă, Sextil Puşcariu aprecia că prefixarea are în limba română un rol modest în îmbogăţirea vocabularului, cel puţin în raport cu sufixarea (1943/1976, 53). Peste cîteva decenii, analizînd "tendinţele actuale ale limbii române", Alexandru Graur observa o schimbare semnificativă: "De unde pînă nu demult derivarea cu prefixe juca un rol secundar în româneşte, astăzi ea capătă o mare întrebuinţare, şi aceasta nu va rămîne fără consecinţe în ce priveşte structura limbii în general" (1968, 257).

Cu un deceniu mai tîrziu, în 1978, autorii FCLR-II conchideau că "dinamica prefixării în ansamblu este în mod vizibil ascendentă (...) şi se poate prevedea o evoluţie ulterioară în acelaşi sens" (p. 31). Se pare că aceste din urmă constatări se confirmă pe deplin în perioada actuală de dezvoltare a vocabularului limbii române, cel puţin în segmentul ei cel mai reprezentativ şi mai dinamic, stilul publicistic.

Analiza inventarului nou, de după 1989, realizată pe baze statistice de cercetătoarea Irina Preda, a demonstrat că a crescut considerabil ponderea termenilor rezultaţi prin derivare cu prefixe şi cu prefixoide (peste 60% din totalitatea termenilor analizaţi; 1993, 19-20). O bună parte din cuvintele analizabile formate prin prefixare ar putea fi însă împrumuturi (ceea ce recunoaşte însăşi autoarea studiului la care ne referim, cf. termeni ca *anticomunist, contramanifestaţie, neocomunism* şi mulţi alţii, prezenţi şi în alte limbi, în primul rînd, în franceză). Pe de altă parte, nu trebuie neglijată nici posibilitatea apariţiei simultane a unor termeni în mai multe limbi, rezultaţi din unele evenimente de largă audienţă.

Cuvintele nou-formate, înregistrate în diverse surse în ultimii ani, activează cu precădere cîteva prefixe şi prefixoide: *anti-, ne-, neo-, de(s)-, pseudo-, super-, ultra-* ş.a.

Chiar şi o comparaţie superficială cu celelalte limbi romanice arată o preferinţă aproape pentru aceleaşi prefixe şi sufixe, în perioade asemănătoare din punct de vedere social şi politic. Aceasta dovedeşte că, în afară de acţiunea favorizantă a condiţiilor istorice, noile creaţii lexicale din orice limbă corespund unei dimensiuni universale a creativităţii.

În derivarea postpusă, cele mai productive sufixe s-au dovedit a fi *-ist (nutriţionist, nomenclaturist), -iza (a disponibiliza, a eficientiza), -iadă (mineriadă, dosariadă, cuponiadă).*

Formaţiile de acest tip sînt stimulate atît de factori externi, cît şi de factori interni. Din exterior acţionează necesitatea de a exprima noi realităţi (şi, mai ales, noi atitudini), condiţionate din punct de vedere social; din interior, necesitatea unei exprimări cît mai sintetice, precum şi **tendinţa spre abstractizare şi intelectualizare a limbajului actual.** Aceasta se referă îndeosebi la "tripletele" derivative în *-ism, -ist, -iza.* "Apariţia unui cuvînt în *-ism* determină mai devreme ori mai tîrziu, aş zice aproape automat, formarea unuia în *-ist,* eventual şi a unui al treilea, în *-iza,* de la aceeaşi temă, nota Iorgu Iordan. Ele se «cheamă» unul pe altul în mintea noastră" (1964, 420-421).

Modelul lingvistic discutat, pe lîngă faptul că este "uşor de imitat şi de realizat în mod concret", "pare a nu avea nici o limită" *(ib.),*

BDD-A20896 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:53 UTC)

cu alte cuvinte, sistemul derivării în *-ism, -ist, -iza* rămîne deschis. Modelul prezintă avantajul că se evită o perifrază, satisfăcîndu-se nevoia de economie a limbii: *a pune în disponibilitate* — **a disponibiliza** etc.

Formaţiile noi denotă şi o anumită **trecere a centrului de greutate de la derivare spre compunere**, tendinţă semnalată de Alexandru Graur încă la 1968 (*Tendinţele,* 268). Categoria de cuvinte compuse cuprinde nu numai compusele juxtapuse (de tipul *formulă-şoc*), ci şi formaţiile realizate cu elemente de compunere *(embargonaut).*

La acest capitol, se face observată tranziţia unor segmente de la statutul de elemente de compunere la acela de afixe (cf. Florica Dimitrescu, 1995, 161).

Nu toate cuvintele formate cu ajutorul elementelor de compunere sînt creaţii stricte ale limbii române, unele fiind adaptări ale termenilor străini. Este greu de făcut distincţia dintre noile creaţii realizate pe teren românesc şi neologismele împrumutate, cu atît mai mult cu cît prefixoidele, de exemplu, se ataşează de preferinţă la neologisme. Dar acesta nu este un impediment pentru studierea tendinţelor limbii în domeniul formării cuvintelor, căci, aşa cum arată H. Frey, "împrumuturile pot furniza indicii în privinţa sistemului şi a tendinţelor limbii care le foloseşte, devenind astfel reactivi capabili să dezvăluie caracteristici care nu ar fi atît de evidente dacă ne-am limita la studiul vocabularului autohton" (*apud* Florica Dimitrescu, 1995, 169).

Pentru a verifica afirmaţiile de mai sus, am procedat la o analiză statistică a inventarului lexical cuprins în *Dicţionarul de cuvinte recente* de Florica Dimitrescu (ed. a II-a, 1997), din care am exclus termenii tehnico-ştiinţifici cu circulaţie restrînsă, elementele familiare şi cele argotice. Menţionăm că am luat în calcul doar unităţile lexicale atestate începînd cu anul 1975 şi că, în rare cazuri, am reconsiderat unele etimologii (de exemplu, împrumutul din limba franceză *a mediatiza* (< médiatiser) este tratat în DCR² ca un derivat intern (din *media*); termenul *azilant* este considerat exclusiv un împrumut din limba germană (< Azilant); noi admitem şi o etimologie internă (din *azil* + *-ant*).

Astfel, din cei **1552 de termeni** selectaţi de noi din cuprinsul DCR², **813** sînt ***formaţii interne*** (280 create prin *antepunere,* din care 124 cu prefixe şi 156 cu prefixoide), 282 prin *postpunere,* 251 prin *compunere*), **566** de cuvinte sînt ***împrumuturi,*** la care se adaugă **173** de ***neologisme semantice.***

În ceea ce priveşte împrumuturile de dată recentă (din ultimii aproximativ 20 de ani), în DCR² acestea se prezintă astfel:

a) ***elemente lexicale romanice* — 288** (50,9%), din care *de origine franceză* 235 (81,6%), *italiană* 40 (13,9%), *spaniolă* 10 (3,5%), *portugheză* 3 (1%);

b) ***elemente lexicale neromanice* — 199** (35,2%), din care *de origine engleză* 168 (84,5%), *germană* 12 (6,0%), *rusă* 8 (4,0%), *de alte origini* 11 (5,5%);

c) ***elemente lexicale cu etimologie multiplă* — 79** (13,9%).

Calculele de mai sus confirmă teza despre creşterea ponderii etimologiei interne în limba română actuală, dovedind totodată că printre elementele lexicale împrumutate şi astăzi locul central îl ocupă cu constanţă, de circa 200 de ani, limba franceză, urmată de engleză, apoi, la o respectabilă distanţă, de limbile italiană, germană, spaniolă ş.a.

Astăzi, influenţa anglo-americană s-a extins asupra mai multor limbi europene, punînd în alertă lingviştii, îndeosebi pe cei francezi, care apreciază folosirea abuzivă a anglicismelor ca pe o formă de "inflaţie stilistică". Se citează frecvent în acest sens lucrarea lui R. Étiemble *Parlez-vous franglais?* (Paris, 1964), în care anglomania reperată de autor este prezentată ca o epidemie periculoasă.

Drept urmare a reacţiei lingviştilor francezi la acest fenomen, la sfîrşitul secolului al XX-lea, la Paris, apar antologii de texte legislative

BDD-A20896 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:53 UTC)

referitoare la protejarea limbii franceze (cum ar fi *Térmes téchniques nouveaux. Térmes officiellement recommandés par le Gouvernement français,* care cuprinde legi şi decrete emise în perioada 1969-1981), destinate să favorizeze limba franceză în competiţia cu împrumuturile din alte limbi, precum şi liste de termeni recomandaţi spre a înlocui anglicismele, cf.: ***cadreur*** – *cameraman;* ***industrie du spectacle*** – *show business;* ***prèt-a-manger*** – *fast-food;* ***courtier*** – *broker;* ***stylique*** – *design;* ***savoir-faire*** – *know-how;* ***notation*** – *rating;* ***parrain, parraineur*** – *sponsor;* ***mercatique*** – *marketing* etc.

Cu toate acestea, protestele împotriva "franglezei" şi măsurile oficiale de punere sub interdicţie a cuvintelor englezeşti au eşuat.

În lingvistica românească de astăzi deseori se fac auzite proteste împotriva a ceea ce unii numesc **anglomanie** (cf. Adriana Stoichiţoiu, 1992; *idem,* 1996). Pledînd pentru o poziţie echilibrată în problema discutată, ne raliem opiniei potrivit căreia influenţa engleză nu este un fenomen negativ în sine, nu trebuie considerată mai periculoasă decît alte influenţe străine care au acţionat şi acţionează asupra limbii noastre, de aceea "se poate presupune că anglicizarea va fi depăşită aşa cum au fost depăşite în timp slavizarea, grecizarea, rusificarea, italienizarea sau francizarea" (v. Mioara Avram, 1997, pass.).

Specialiştii apreciază că împrumuturile din limba engleză continuă vechiul proces de **relatinizare** a limbii române moderne, proces care s-a produs şi în alte momente ale istoriei noastre prin limbi de alte origini. Pericolul îl constituie în special calcurile după engleză, sau împrumuturile "mascate", care ambiguizează deseori comunicarea.

Rezumînd cele expuse, vom constata că inventarul lexico-semantic relativ recent poate reflecta cîteva trăsături şi tendinţe specifice vocabularului limbii române actuale: un aflux de cuvinte (şi de sensuri) noi pătrunse în limbă într-o perioadă extrem de scurtă; marea ocurenţă şi dispersie ale unor cuvinte şi accepţii devenite un fel de clişee, care accentuează impresia de noutate a vocabularului de după 1989; scurta perioadă de "vogă" şi rapida cădere în desuetudine a unor termeni şi sensuri noi; predominarea terminologiei social-politice în ansamblul intrărilor lexicale actuale; schimbarea caracterului conotativ al unor cuvinte mai vechi în noile condiţii istorice; economia de limbaj obţinută prin substantivarea masivă a adjectivelor; modificări însemnate în modul de formare a cuvintelor prin sporirea derivării antepuse şi a compunerii în raport cu cea sufixată.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Florica Dimitrescu, *Probleme actuale ale lexicului limbii române,* Braşov, 1980.

2. Florica Dimitrescu, *Dinamica lexicului românesc (ieri şi azi),* Cluj-Bucureşti, 1995.

3. Florica Dimitrescu, *Dicţionar de cuvinte recente,* Bucureşti, 1997, ed. a II-a (DCR²).

4. Alexandru Graur, *Tendinţele limbii române actuale,* Bucureşti, 1968.

5. Iorgu Iordan, *Unele aspecte ale formării cuvintelor în limba română actuală,* în *Studii şi cercetări lingvistice,* Editura Academiei, Bucureşti, 1964, nr. 4.

6. Irina Preda, *Îmbogăţirea lexico-semantică a limbii române actuale,* în *Limba Română*, 1992, nr. 9-12; 1993, nr. 1.

7. Sextil Puşcariu, *Limba română,* vol. I, Bucureşti, 1976 (ed. I apărută în 1943).

8. Adriana Stoichiţoiu, *O formă de snobism lingvistic: anglomania,* în *Dimineaţa,* 7.IV.1992.

9. Adriana Stoichiţoiu, *Observaţii privind influenţa engleză în limbajul publicistic actual,* în *Limbă şi literatură*, 1996, nr. 2.

10. Mioara Avram, 1997, *Anglicismele în limba română actuală,* Bucureşti, 1987.

11. *Formarea cuvintelor în limba română,* vol. I-III, Bucureşti, 1970.

BDD-A20896 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:53 UTC)